

YU ISSN 0027-8084  
UKD 808.61/.62

**ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ**

---

# **НАШ ЈЕЗИК**

**XXXII/1–2**

БЕОГРАД  
1997

# НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXII (нова серија)

Св. 1-2 (1997)

## САДРЖАЈ

### Граматика

Поводом заменица <i>сав</i> , <i>сваки</i> (и сродних речи) (ИРЕНА ГРИЦКАТ) . . .	1
Дистрибуција и правила употребе партикула „и“ и „ни“ у српском књижевном језику (МИЛОШ КОВАЧЕВИЋ) . . . . .	7
О узрочном значењу конструкције <i>у</i> + локатив (ДУШКА КЛИКОВАЦ) .	26
Конструкција <i>йод</i> + акузатив с временским значењем (СРЕТО ТАНАСИЋ) . . . . .	38

### Лексикологија и лексика

Поводом петнаестог тома Речника САНУ (ЕГОН ФЕКЕТЕ) . . . . .	45
Универбација (ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ) . . . . .	52
О термину <i>машља</i> (ВИДАН НИКОЛИЋ) . . . . .	64
Неколико напомена о именици <i>күзџ</i> (МИЛАН ДРАГИЧЕВИЋ) . . . . .	68

### Језик и стил

Примена теорије језичке личности у језичким истраживањима (СТАНА РИСТИЋ) . . . . .	73
Дијалекатске особине у писаној речи Десанке Максимовић (А. ПЕЦО) .	88
Развојни правци лингвистике текста (МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ) . . . . .	98

### Правопис

Терминолошка творба и правопис (РАДОЈЕ СИМИЋ) . . . . .	121
---	-----

### In memoriam

Др Бранислав Милановић (1911-1977) . . . . .	127
--	-----

МИЛАН ДРАГИЧЕВИЋ  
(Филозофски факултет, Бањалука)

## НЕКОЛИКО НАПОМЕНА О ИМЕНИЦИ КЅО̄

У раду се даје неколико нових података о гласовним ликовима, значењима и употреби ове именице, које, иначе, не бележи грађа изложена у нашим најпознатијим речницима.

*Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (Rječnik JAZU)* доноси само форму Нјд. ове именице (*kūzō*), с обавештењем да Гјд. гласи *kuzōla* (в. књ. V, s. v.). У *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика (Речник САНУ)* уз форме „*кѳзѳ, -ѳла (-ѳла)*“, налазе се и ликови „*кѳзѳ, -ѳла*“, односно „*кѳзаѳ, -зла*“. *Речник српскохрватскога књижевног језика (РМС)*, као и *Rječnik JAZU*, наводи само форме „*кѳзѳ, -ѳла*“.

Уз форму *кѳзѳ* у *Речнику САНУ* наведена су ова два значења поменуте именице: 1) „суд начињен од коре младог стабла (најчешће за јагоде)“; 2) „рог или издубено дрво у коме се држе вода и брус за оштрење косе“. Уз ликове *кѳзѳ* и *кѳзаѳ* дато је само прво значење. Обадва значења доноси и *РМС*, с тим што ово друго („*водир*“) ставља на прво место. У *Rječniku JAZU* налазимо само оно прво.

Подаци о потврдама изложени у поменутим речницима упућују на то да се ова именица употребљава углавном у нашим западнијим крајевима. Тако нпр. *Rječnik JAZU*, уз напомену да је први пут забележена „и Вјелостјепчеву гјечнику“ (*ibid.*, 842), доноси и потврде претежно с личног говорног простора (подаци В. Арсенијевића, Ј. Богдановића и М. Медића). *РМС* се позива на *Rječnik JAZU*, а *Речник САНУ*, осим извора које је донео и *Rječnik JAZU* наводи и неке друге — из Лике (Врховине, подаци М. Поповића), Горског Котара (Српске Моравице, подаци Н. Т. Петровића), Баније (подаци Ј. Воркапића и Манојла и Моје Хрваћанина) и западне Босне (подаци Д. Закића, И. Кларића, Ј. Бијелића и др.). Ареал јављања ове именице је, дакле, нешто шири од уског личног простора — што се, иначе, не би могло посве поуздано закључити на основу података које нуди *Rječnik JAZU*, али не у толикој мери да би се могло сматрати неоправдано њено сврставање у категорију тзв. регионалних речи, како је одређују и *Речник САНУ* и *РМС*. То, међутим, у овој прилици и није оно најбитније. Битно је то да су дијалектолошке провере, које сам последњих месеци вршио на овим просторима, показале да се — и кад је у питању гласовна структура облика ове именице, њено значење,

па и употреба — може о томе саопштити још понека нова појединост — дабогме, из реда оних за које се не могу наћи подаци ни у једном од наведених речника. Ево о чему се ради:

1) Провере су показале да се гласовни ликови облика ове именице, какви су данас могу чути на означеним просторима, само делимично слажу с онима које доносе поменути речници. Потпуно слагање с ликовима „*күзöл*, *-öла*“, које наводи *Речник САНУ*, забележио сам само у говору мештана села *Зёбе* крај Б. Грахова (*күзöл* — *күзöла* — *күзöли* — *күзöлā* — *күзöле*),<sup>1</sup> а у основи — бар кад је у питању гласовна структура форми — с ликовима „*күзао*, *-зла*“ (*Речник САНУ*) слажу се и фонетизми облика: *күзö* — *ис күзла* — *у күзлу* — *күзли* — *күзāлā*, из говора становника *Дöњёг Рајкова* (општ. Кључ).<sup>2</sup>

Осим у *Рајкову*, присуство основне номинативне форме *күзö* потврђено је и у говорима низа места са ширег западнобосанског простора (*Пойовићи* — општ. Гламоч, *Вдђеница* — Б. Петровац, *Пецкā* и *Бараћи* — Мркоњић Град, *Рујишкā* и *Ракани* — Нови Град/Б. Нови, *Хан-Кöла* и *Борковићи* — Бањалука), али се гласовна структура форми косих падежа наведене именице разликују од оне на коју упућује грађа у нашим речницима. Показују то недвосмислено ове потврде: *ис күзöа* (*Бараћи*, *Хан-Кöла*, *Рујишка*) и *ис күзöва* — *күзöви* — *күзöвā* (*Пойовићи*, *Борковићи*, *Ракани*).<sup>3</sup>

Из личких предела имам сигурне потврде једино из *Бировачё* (општ. Д. Лапац), где је уравнато: *күзöв* — *күзöва* — *күзöви* — *күзöвā*, а судећи по теренским белешкама које сам начинио приликом истраживања вршених за потребе израде *Српског дијалектолошког атласа*, овакви ликови облика наведене именице уобичајени су и у говору мештана *Гöрнё Драдöишинё* крај Приједора. Потврде за ликове *күзöв* — *күзöва* имам и из села *Грмушāни* (општ. Двор на Уни), а стање у *Дöбрљину* (крај Костајнице) — ако се може веровати подацима којима располажем — разликује се само утолико што у форми Нјд. изостаје поста акценатски квантитет (*күзöв* — *күзöва*).<sup>4</sup> По неким, недовољно провереним подацима, облици ове именице употребљавају се и у ликовима: *күрзöв* — *күрзöва* — *күрзöви* — *күрзöвā* (*Гāћāни*,

<sup>1</sup> Потврде су забележене у разговору са мештанима избеглим са тог подручја који су привремено настањени у околини Бањалуке. Само у тим ликовима наведене форме „памти“ и др Светозар Милијевић, рођени Зебљанин, а иначе доцент Филозофског факултета у Бањалуци.

<sup>2</sup> У Раткову сам слушао и множинске форме типа *күзöви* — *күзöвā*. И једне и друге ликове носи у свом сећању и мр Љубан Бајић, рођени Ратковчанин, а данас библиотекар Филозофског факултета у Бањалуци.

<sup>3</sup> Провере у говору мештана села *Пойовићи* извршила је Јагода Нинковић, а у селу *Борковићи* Весна Кременовић — обе студентике Одсјека за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Бањалуци.

<sup>4</sup> Подаци из села *Грмушани* и *Добрљин* резултат су истраживања Михаела Ресановића, студента Одсјека за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Бањалуци.

општ. Приједор),<sup>5</sup> односно: *күзлѡв* — *күзлѡва* — *күзлѡви* — *күзлѡвѡ* (*Баљвине*, Мркоњић Град).<sup>6</sup>

Разуме се, тамо где се основни облици именице јављају у ликовима с финалним *-в*, оно се чува и у одговарајућих деминутивних и аугментативних форми: *күзѡвић/күзѡвчић* — *күзѡвића/күзѡвчића*, односно: *күзѡвина/күзѡвчина* — *күзѡвинѣ/күзѡвчинѣ* (*Бировача*).<sup>7</sup>

2) Гласовни ликови форми за које не налазимо потврде у нашим најпознатијим речницима лако су објашњиви. Тако нпр. у фонетизму облика Нјд. ове именице са финалним *-в* (*күзѡв*) не треба гледати трагове прастарог стања, на што би се, иначе, могло помишљати ако се узме у обзир оно што о пореклу ове именице каже П. Скок.<sup>8</sup> Једноставно, *-в* је овде аналошки пренесено из облика косих падежа у којима се почело јављати у интервокалним позицијама — онда кад се „осамосвешћена“ форма *күзѡ* (< *кузоо* < *кузол*) почела осећати као потпуна основа и кад је кренула деклинација типа: *күзѡ* — *күзѡа* — *күзѡу* итд. Такође, спорадичне интерполације „паразитског“ *р* нису у овдашњим говорима необичне ни код неких других речи, због чега се ни формама *күрзѡв* — *күрзѡва* (ако заиста постоје) не би имало шта приговорити, једнако као што је очигледно да је метатеза могла предодредити формирање ликова типа *күзлѡв* — *күзлѡва* — ако се потврди да су и они поуздани.

Но, ако је све то јасно, остаје да се запитамо: чиме је боље правдати одсуство наведених ликова ове именице из грађе коју доносе цитирани речници — 'младошћу' ових иновација или поступцима селекционисања сакупљача и обрађивача грађе?

Чини ми се да ћемо бити најближи правој истини ако оба момента узмемо у обзир. Ево и зашто.

Данашње јављање на ширем простору ликова типа *күзѡ* — *күзѡа* не говори у прилог посебне старости фонетизама типа *күзѡв* — *күзѡва*, иако је неспорно то да су овакви ликови највероватније формирани знатно прије раздобља из којег датира главнина потврда из живих народних говора изложених у помињаним речницима (крај прошлог и почетак овог века). С друге стране, поступци кориговања и селекционисања лексичких форми толико су уобичајени у лексикографском послу да имају основа и размишљања о одређеном уделу оваквих захвата у коначном обликовању гласовних структура појединих одредница у овим најобимнијим речницима нашега језика.

<sup>5</sup> Подаци др Миће Стојановића, професора Природно-математичког факултета у Бањалуци.

<sup>6</sup> Подаци мр Драге Тешановића, предавача на ПА у Бањалуци.

<sup>7</sup> *Rječnik JAZU* наводи само деминутивну форму *kuzòlic* (књ. V), а *Речник САНУ*, уз поменуту деминутивну форму, и аугментатив *кузѡлина* (књ. X).

<sup>8</sup> P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, Zagreb, 1972, 249.

3) У вези са значењима наведене именице, провере су показале да се она у овдашњим пределима углавном употребљава с оним првим значењем које наводи *Речник САНУ*. Дакле, означава „суд начињен од коре младог стабла“ који служи претежно за брање јагода. Једино у *Добрљину* њоме се, изгледа, још означавају и кожне футроле које се навлаче на металне делове коњске опреме (најчешће на „штрање“), како они „не би нажуљали коње“. Ово посебно њено значење такође је остало незабележено у нашим речницима.

Потврда за оно друго значење које доноси *Речник САНУ* — нигде нисам пронашао. У овим се крајевима, наиме, *брушњача* (или *водир*) означава овим трима лексемама: *вѡдијер*, *шѡбалица* и *кузѡлица* (укључујући и дисимилациону постав: *козѡлица*), с тим што је честота јављања сваке од наведених лексема различита у појединим микрорегионима. Исп. за ово и податке које у описима ијекавских гвоора из наших западних крајева дају Д. Петровић (*Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад — Загреб, 1978, 61), М. Дешић (*Зайаднобосански ијекавски говори*, СДЗб, XXI, 127) и М. Драгичевић (*Говор личких јекаваца*, СДЗб, XXXII, 44).

4) Што се тиче опште оцене данашње употребне вредности именице *кѹзѡ*, она би се могла исказати овим двама реченицама:

Ова именица „живи“ данас у наведеним говорима, углавном, још само у сећањима старијих делова популације. Према томе, када је реч о њеном месту међу другим лексичким јединицама, можда ју је најбоље сврставати у категорију тзв. регионалних лексичких архаизама.

## Резюме

*Милан Драгичевић*

### НЕСКОЛЬКО ЗАМЕЧАНИЙ О СУЩЕСТВИТЕЛЬНОМ «КЪЗЪ»

В этой работе автор дает несколько новых данных о звуковой структуре, значениях и употреблении этого существительного отмеченного и более западных сербских иекавских говорах. Эти данные, иначе, не находятся в самых известных словарях сербского языка.